

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Горохової Ірини Володимирівни
«Мовно-комунікативні практики
формування критичного мислення в сучасних університетах США»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти

Дана дисертаційна робота розкриває цікаву і, безперечно, актуальну тему філософського осмислення ролі критичного мислення у сучасних освіті та вихованні. Сьогодні йдеться уже не стільки про опанування певними знаннями, необхідними для оволодіння критичним мисленням, – адже ці знання стають усе більше загальнодоступними, зокрема завдяки електронним базам накопичення інформації. Нині оволодіння критичним мисленням базується передусім на певних повсякденних практиках, на побудові свідомої життєвої стратегії, а отже має значний елемент виховання і самовиховання. У цій справі вища освіта може запропонувати широкий спектр можливостей, що демонструє світовий досвід надання університетської освіти. Однак, у вітчизняній традиції критичне мислення витлумачувалося тривалий час дещо викривлено: основну функцію критичного мислення брала на себе марксистська діалектика (при чому не завжди маючи на це достатні підстави), тоді як усі інші форми мислення розглядалися як більш або менш догматичні, а такі духовні практики, які були пов'язані з релігією, взагалі вважалися першими ворогами критичного мислення. У сучасному постмодерному світі, який зокрема є також і постсекулярним, ці упередження та вузькі витлумачення критичного мислення виявилися повністю спростованими у науці, однак, досі зберігають подекуди значний вплив у різних практиках.

Справді, сьогодні ми є свідками пошуку нових засад критичного мислення. Для того, щоб уникнути небезпек безмежного цинізму і ціннісного нігілізму, які виникають внаслідок нічим не застереженого скептицизму, варто звернутися до світового досвіду обґрутування критичного мислення та його заохочення в освітніх практиках. У цьому світлі аналіз мовно-комунікативних практик, до якого звернулася дисерантка, видається не лише виправданим, але й дуже перспективним. Адже мова – це те, до чого людина звертається повсякчас, і змінивши мовно-комунікативні практики, ми змінимо значною мірою загальну настанову людини не лише у пізнанні, але й у різних видах практичної діяльності – професійної, політичної, правової, релігійної тощо.

Дисертаційне дослідження Горохової Ірини Володимирівни вирізняється гармонійним поєднанням філософського і більш спеціалізованих типів знання – філологічного, педагогічного, політичного тощо, а також збалансованою взаємодетермінованістю гуманітарного матеріалу та філософсько-освітньої методології його осмислення. Аналізуючи особливості використання англійської мови та її вивчення, увага авторки залишається зосередженою саме на філософських аспектах освітньої проблематики. У своїй роботі дисерантка виявила зміння аналізувати наукові джерела з різних галузей знання і синтезувати отриману інформацію, робити узагальнення, логічно структурувати науковий матеріал, образно доводити та пояснювати створене нею нове знання.

Тема наукового дослідження розкрита у контексті широкої науково-дослідної програми, яку здійснює Інститут вищої освіти НАПН України, зокрема у рамках виконання наукової теми відділом інтернаціоналізації вищої освіти: «Феномен університету в контексті суспільства знань».

Мета, предмет і завдання дисертаційного дослідження сформульовані науково грамотно і взаємопов'язано. Дано робота у цілому вирізняється аксіологічно-філософським підходом до здійснення проблемного

гуманітарного дослідження як такого, логічною структурою подачі матеріалу, неординарною авторською концепцією, евристичними висновками, які відкривають нові важливі перспективи як у філософії освіти, так і у теорії і практиці мовно зумовленої комунікації.

Окремої уваги заслуговує низка положень наукової новизни. Зокрема, в роботі вперше здійснено соціально-філософську концептуалізацію основних груп передумов формування критичного мислення завдяки мовно-комунікативним практикам. Авторка слушно вирізняє три такі основні групи: «концептуальних (тривалій традиції розвитку критичного мислення у світовій філософії), мовленнєвих (особливостях розвитку критичного мислення засобами англійської мови) та дидактичних (напрацьованих в університетах США методичних прийомах та спеціальних навчальних практиках розвитку критичного мислення)» (с. 4 автореферату). Не можна не погодитись із дослідницею в тому, що за сучасних умов викладання в університеті типовими характеристиками навчального курсу з розвитку критичного мислення мають стати: «пріоритетність розгляду засобів і правил ведення аргументації як основної мети розвитку критичного мислення; визначення технологій критичного мислення, незалежної від змісту навчального матеріалу; застосування елементів дискусії в освіті та діалогічного навчання тощо» (друге положення новизни). Можна цілком погодитись з авторкою, що «ці характеристики зумовлені спрямованістю навчальних програм вищої освіти США на формування і розвиток необхідних компетентностей з критичного мислення у студентів цих університетів». Тому вивчення такого досвіду є безумовно важливим, і зокрема, значним здобутком для вітчизняної філософії освіти є аналіз того, як ці характеристики втілюються у певних мовно-комунікативних практиках.

Не випадково, центральною темою дослідження є поняття «мовно-комунікативні практики». Це поняття, доповнюючи поняття мовленнєвих актів, властиве аналітичній філософії. Сама постановка питання про мовно-

комунікативні практики переводить науковий дискурс з лінійності діяльності суб'єктів у площину інтерсуб'єктивної взаємодії.

Слід погодитись із авторкою, що такий підхід уможливлює вихід на осмислення феномену «комунікативної раціональності» (у сенсі Ю. Габермаса) та усунути такі перепони на шляху до усвідомлення можливостей опанування критичним мисленням як суб'єктивність в оцінюванні та необізнаність у наявності відмінних від власної точок зору. Понад це, застосування комунікативної раціональності дозволяє не стільки мінімізувати хибні індивідуальні судження, скільки попередити та не допустити некоректного ведення дискурсу щодо будь-яких питань.

Така оригінальна концептуалізація поняття мовно-комунікативних практик видається важливою заслугою авторки. Тут йдеться, насамперед, про продуктивне поєднання здобутків філософії мови та комунікативної філософії. Через докладний аналіз дотичних до теми дисертаційного дослідження питань німецької комунікативної філософії, сучасної політичної філософії, критичної педагогіки, загального мовознавства та теорії літератури, авторка успішно реалізовує поставлені перед собою дослідницькі завдання.

Дана кандидатська дисертація презентує попри певну комплексність авторських позицій, їхню достатню наукову обґрунтованість та вагомість, що підкреслює нестандартність підходу у вирішенні обраної проблематики, робить дослідження науково цікавим, евристичним та перспективним.

Дисертаційна робота відзначається ретельним, науково опрацьованим змістом, логічним структурним викладом, узгодженістю концепції дослідження та його висновків. Дисертація має свою теоретичну і практичну цінність, яка базується на можливості використання її положень у якості методологічного підґрунтя вирішення конкретних теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із розвитком рефлексії над значенням вивчення англійської мови та властивих їй мовно-комунікативних практик

для сприяння розвитку критичного мислення. Результати дослідження дозволяють відкрити нові перспективи для подальших досліджень, збагатити теоретико-методологічний інструментарій філософсько-освітніх досліджень за рахунок міждисциплінарних синтезів.

Результати наукового дослідження, основні концептуальні ідеї та висновки, сформульовані в дисертації, відображені у наукових публікаціях, пройшли достатню апробацію і доповідались на всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У цілому дисертаційна робота Горохової Ірини Володимирівни є актуальним, грунтовним, науково-грамотним, завершеним дослідженням, яке відзначається явною науковою новизною і виконано на основі глибокого аналізу наукових джерел, присвячених місцю критичного мислення у вищій освіті США.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, слід все ж висловити кілька зауважень та побажань:

По-перше, авторка не приділяє достатньої уваги соціально-філософським розвідкам інституційних зasad критичного мислення, тоді як запровадження курсів з його вивчення залежить не лише від освітніх інститутів, але й від інших соціальних інститутів. Серед них важливу роль відіграють політичні інститути – передусім держава. Адже у недемократичних державах викладання критичного мислення видається проблематичним. Важлива також роль релігійних інститутів – адже фундаменталізм у пізнанні, проти якого виступає критичне мислення, тісно пов'язаний з релігійним фундаменталізмом. Так, у країнах, де панує нині ісламський фундаменталізм, навряд чи будуть поширювати мовно-комунікативні практики критичного мислення, властиві американським університетам. Тому автору варто було би більшою мірою врахувати особливості інституційної структури суспільства як сприятливої або, навпаки, несприятливої для розвитку критичного мислення в університетах.

По-друге, авторка цілком слушно наголошує на зв'язку критичного мислення з літературною та загалом мистецькою критикою. Однак, ця тема не набула достатньо широкого розгляду у даному дисертаційному дослідженні. Це є його певним недоліком, який, втім, авторка може усунути у своїх подальших наукових розробках.

По-третє, авторці варто було би більш докладно представити методику роботи студентів на практичних заняттях в університетах, адже саме на таких заняттях вони можуть повною мірою демонструвати розвиток своїх навичок у критичному мисленні за допомогою відповідних мовно-комунікативних практик. Ті мовні приклади, які наводить авторка, дають загальне уявлення про арсенал мовних засобів для вираження позиції критичного мислення, однак, як саме цей арсенал застосовується у освітньому процесі, залишається не до кінця розкритим у тексті дослідження. Зрозуміло, що тут багато в чому має йти мова про педагогічні технології та інші власне педагогічні проблеми, однак хотілося би з'ясувати власне філософську оцінку діапазону застосування цих педагогічних засобів, яку надала би дисертантка.

При цьому слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання не заперечують актуальність, новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи в цілому і не піддають сумніву наукову вартість дослідницької праці дисертантки.

У цілому ж дисертація Горохової Ірини Володимирівни є самостійним і завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності дають підстави стверджувати, що мету дисертації – здійснити (на прикладі дослідження умов формування критичного мислення студентів у системі вищої освіти США) філософську концептуалізацію ролі мовно-комунікативної компетентності у розвитку критичного мислення випускниками сучасних університетів – успішно досягнуто. Відповідно, у дисертації здійснено концептуальні узагальнення попередніх напрацювань щодо зазначеної проблематики, на основі цього

авторка розвиває один з важливих напрямів сучасної філософії освіти, а саме: дослідження мовних засобів забезпечення виконання ціннісних завдань вищої освіти.

Зміст автореферату дисертаційної роботи є тотожним основним положенням її рукопису.

Подана до захисту дисертація Горохової Ірини Володимирівни «Мовно-комунікативні практики формування критичного мислення в сучасних університетах США» виконана на належно високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає пунктам 11 – 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Таким чином, дослідниця цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

М. О. Дроботенко

